

УДК: 159.947.5

© Горбачова О.Ю., 2016 р.

orcid.org/0000-0003-2507-7306

dx.doi.org/10.5281/zenodo.44710

О.Ю. Горбачова
Педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький
національний університет», м. Кривий Ріг

ДИНАМІКА МОТИВІВ УЧІННЯ СТУДЕНТІВ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У розрізі дослідження особливу увагу зосереджено на формуванні професійної компетентності й мотиваційної сфери особистості студентів, які здобувають вищу освіту за двома спеціальностями (основною і додатковою). За результатами дослідження було виокремлено мотиви, що є провідними для більшості вибірки та ті, що менш значимі для студентів. Окрім цього було досліджено та статистично підтверджено різницю між студентами першого і четвертого курсів у наступних мотивах учіння: стати кваліфікованим спеціалістом, інтелектуальне задоволення.

Ключові слова: мотиви учіння, мотиваційна сфера, професійна компетентність, професійна ідентичність, подвійна спеціальність, професійна підготовка.

О.Ю. Горбачева ДИНАМИКА МОТИВОВ УЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

В разрезе исследования особое внимание сосредоточено на формировании профессиональной компетентности и мотивационной сфере личности студентов, которые получают высшее образование по двум специальностям (основной и дополнительной). По результатам исследования было выделены мотивы, которые являются ведущими для большинства выборки и те, которые менее значимы для студентов. Кроме этого было исследована и статистически подтверждена разница между студентами первого и четвертого курсов по следующим мотивам учения: стать квалифицированным специалистом, получить интеллектуальное удовольствие.

Ключевые слова: мотивы учения, мотивационная сфера, профессиональная компетентность, профессиональная идентичность, двойная специальность, профессиональная подготовка.

О.Yu. Horbachova THE DYNAMICS OF MOTIVES FOR STUDY OF STUDENTS IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL COMPETENCE

In the context of research the main attention is focused on formation of the professional competence and research of dynamics of motivational sphere concerning the personalities of students who get higher education in two specialties (primary and additional). According to the results of the research we have defined the motives that are leading for the majority of the sample students and those that are less significant for students.

Besides this we have researched and statistically confirmed the difference between the students of the first and fourth year in the following motives for study: to become a qualified specialist, the intellectual satisfaction.

Keywords: motives for study, motivational sphere, professional competence, professional identity, double specialties, professional training.

Сучасна вища освіта України відрізняється процесами глобалізації, що позначається і на реорганізації окремих вишів, і на актуалізації надання освітніх послуг за подвійними спеціальностями. Останнє, на нашу думку, спричиняє ускладнення на шляху професіоналізації студентської молоді.

Ураховуючи зазначене, необхідним постає вивчення проблеми професіоналізації студентів, що здобувають вищу освіту з додатковою спеціальністю. Утворення й розвиток професійної компетентності визначають, на нашу думку, мотиви вибору професії, мотиви навчання за відповідним фахом і власне мотиви професійної діяльності, що і стало предметом нашого дослідження.

Мета нашого дослідження вивчити структуру та динаміку мотивів учіння студентів-практичних психологів, для яких зазначена спеціальність є додатковою, а також характер їх зв'язку з професійною компетентністю.

Онтогенетичні особливості мотивів учіння розроблялися багатьма вченими, зокрема їх класифікацію для учнів середніх шкіл запропонували Л.І. Божович, О.М. Леонт'єв, В.Д. Шадриков; теоретико-практичне обґрунтування чинників формування позитивної учбової мотивації представлене в роботах А.К. Маркової, Т.А. Матіс; зміст та динаміку мотивів учіння студентів досліджували Р.С. Вайсман, А.О. Реан, П.М. Якобсон, В.О. Якунін. Особливості мотивів учіння студентів, що здобувають освіту за двома спеціальностями залишаються недостатньо вивченими.

Дослідження проводилося протягом 2014 р. і пройшло наступні **етапи:**

I етап – теоретичне вивчення проблеми.

II етап – проведення дослідження мотивів учіння та професійної компетентності студентів. На цьому етапі ми скористалися методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів А.О. Реана, В.О. Якуніна, а також методом експертних оцінок.

III етап – вивчення характеру зв'язку мотивів учіння та професійної компетентності.

На *першому етапі* нашого дослідження було встановлено, що мотиви учіння студентів є ситуативно-створювана структура, що визначає рівень активності студента у власній професіоналізації.

Мотиви учіння студентів можуть бути умовно поділені на дві групи: широкі соціальні, пізнавально-професійні. Так, прикладом перших є прагнення знаходитись серед молоді, самоствердження в новій ролі – ролі студента, других – відповідність професії, інтересам та здібностям студента. Мотиви учіння студентів, як зазначалося багатьма вченими (А.К. Марковою, А.О. Реаном та ін.) визначають майбутню професійну діяльність і спрямовують її або у бік успішності, або невдачості.

Мотивація учіння студентів перших курсів пов'язана з мотивацією учбової діяльності в останні роки в школі, що у свою чергу визначає її мотиви вибору професії. Так, більшість учених (Л.А. Головей, В.С. Мухіна, І.С. Кон та ін.) зазначають, що пізнавальні мотиви не є провідними як в учбовій діяльності раннього юнака, так і у виборі професії. Такі дані дозволяють припускати єдність формування мотивів учіння і професійного вибору і розглядати їх у сукупності. Така сукупність мотивів у свою чергу повинна розглядатися у зв'язку з прагненням юнака до самоствердження через самопізнання й емансипацію формування Я-концепції, самототожність. Зазначене сприяє формуванню нових мотивів, що відрізняються стійкістю і пов'язані з вибором життєвого шляху, який передбачає професійне та морально-етичне самовизначення. Однак перешкодою адекватного розвитку мотиваційної сфери може стати *криза ідентичності*, що знаменує собою кінець шкільного життя і ефективне додання якої власне і є передумовою досягнення ідентичності. Окрім цього початок професійного становлення пов'язане з *адаптацією до нового середовища*, що зумовлене особливостями навчального-виховного процесу вищого навчального закладу і успішне додання якої неможливе без власної самоорганізації колишнього школяра.

Мотивація учіння студентів, які завершують навчання і отримують освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр, що дозволяє їм розпочати професійну діяльність, визначається віковими особливостями людини, яка на початку дорослості все більше прагне до самостійності і незалежності від батьків, творчого самовираження. Шляхом досягнення прагнень ранньої дорослості може бути професійна діяльність, що починається з формування професійної компетентності у вищому навчальному закладі і в подальшому реалізується під час професійної діяльності.

Варто наголосити, що мотивація учіння студентів на останніх курсах може значно відрізнитися від мотивації студентів перших курсів через нерівномірний розподіл навчальних дисциплін обох спеціальностей. На нашу думку, це диференціюється за такими напрямками:

1) впливає на стійкість мотивів учіння. Аналіз навчальних планів підготовки студентів з додатковими спеціальностями дозволив стверджувати, що кількість навчальних дисциплін із циклів гуманітарної і соціально-

економічної підготовки та природничо-наукової переважають над кількістю навчальних дисциплін з циклу професійної і практичної підготовки, зокрема його варіативної частини, що забезпечує формування професійної компетентності з додаткової спеціальності «Практична психологія». Процентне співвідношення розподілу навчальних дисциплін першого курсу за циклами представлена на рис. 1.

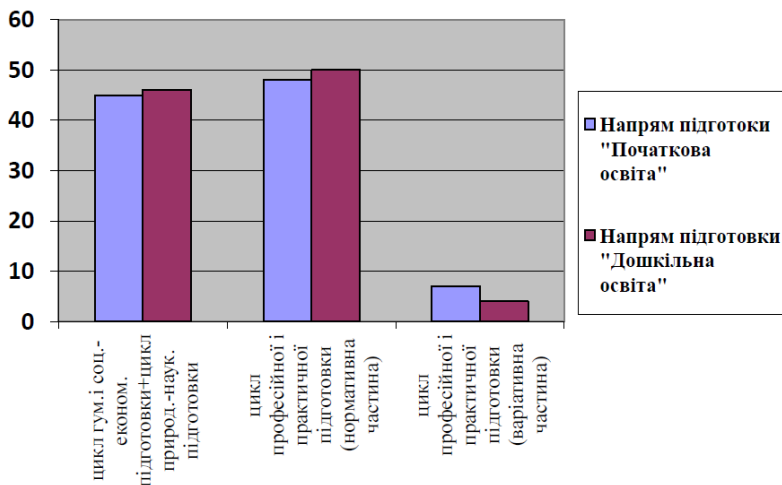

Рис. 1. Розподіл навчальних дисциплін першого року підготовки студентів за напрямками підготовки «Початкова освіта», «Дошкільна освіта» з додатковою спеціальністю «Практична психологія» за циклами.

З рис. 1 видно, що навчальні дисципліни розраховані на вивчення студентами першого курсу розподілено нерівномірно за циклами підготовки. Так, наприклад, навчальні дисципліни варіативної частини циклу професійної і практичної підготовки, які власне забезпечують підготовку студентів за додатковою спеціальністю «Практична психологія» і формування професійної компетентності майбутнього практичного психолога, становлять лише 4% (за навчальним планом підготовки студентів за напрямом «Дошкільна освіта») або 7% (за навчальним планом підготовки студентів за напрямом «Початкова освіта») від загального обсягу навчального аудиторного навантаження. Зазначене, на нашу думку, може негативно позначитися і на мотивах вивчення психологічних дисциплін, і на мотивах учіння загалом.

Рис. 2, 3 ілюструють динаміку розподілу навчальних дисциплін протягом навчання на наступних трьох курсах.

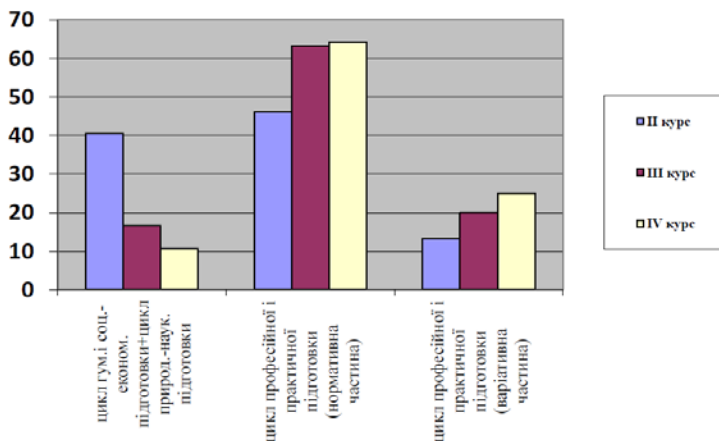

Рис. 2. Ілюстрація розподілу навчальних дисциплін протягом підготовки студентів за напрямом підготовки «Початкова освіта» з додатковою спеціальністю «Практична психологія» за циклами.

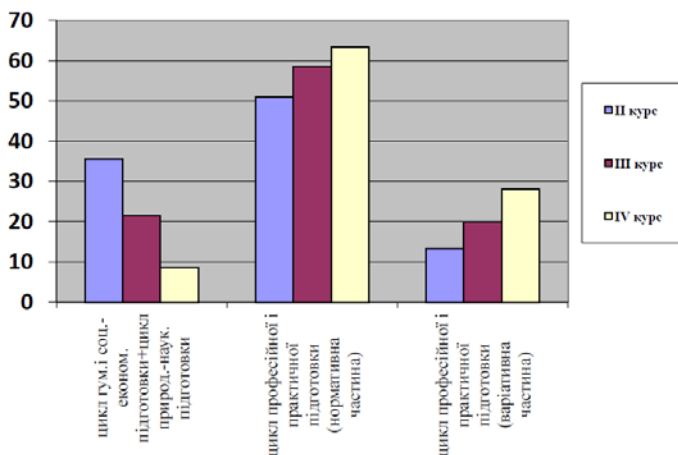

Рис. 3. Ілюстрація розподілу навчальних дисциплін протягом підготовки студентів за напрямом підготовки «Дошкільна освіта» з додатковою спеціальністю «Практична психологія» за циклами.

Аналіз планів підготовки бакалаврів з обраних для дослідження подвійних спеціальностей дозволяє констатувати позитивну тенденцію до збільшення аудиторного навантаження з психологічних дисциплін, тобто дисциплін додаткової спеціальності «Практична психологія».

2) мотивація учіння студентів випускних курсів визначається двома варіантами становлення професійної ідентичності: дифузія, «мораторій». Перший, із зазначених, варіант становлення професійної ідентичності передбачає невизначеність у виборі професії і собі, що може призвести до маргінальної професійної ідентичності. Другий варіант становлення професійної ідентичності – відтермінування професійного самовизначення, що характеризується станом пошуку.

Реалізація *другого етапу дослідження* відбувалася за використання комплексу методів, організаційно об'єднаних порівняльним дослідженням. У дослідженні взяло участь 120 студентів першого і четвертого курсів, які навчаються за напрямками підготовки «Початкова освіта», «Дошкільна освіта» з додатковою спеціальністю «Практична психологія».

Використовуючи методику вивчення мотивів учіння, ми отримали наступні середні показники по першому і четвертому курсах (табл. 1).

Таблиця 1

Середні показники мотивів учіння студентів I, IV курсів

Курс	Мотиви учіння													
	стати фахівцем	отримати диплом	продовжити навчання	складати сесію	отримувати стипендію	отримати знання	підготовка до занять	не відставати	успіх профдіяльності	повага викладачів	бути прикладом для сокурсників	схвалення оточуючих	уникнути осуду та покарання	інтелектуальне задоволення
I	6,6	6,4	6,2	5,9	4,6	6,4	5,4	5,2	6,3	5,7	4,8	5,5	4,7	5,4
IV	6,9	6,3	4,1	5,7	5,4	6,5	5,1	5,3	6,7	5,4	4,5	5,8	4,8	6,1

Проаналізувавши отримані дані, представлені в таблиці 1, ми вирішили зупинитися на мотивах, що за середніми показниками є провідними, адже набрали більшу кількість балів (стати фахівцем, отримати диплом, знання), на мотивах, які набрали найменше балів (уникнути покарання та осуду), а також на мотивах, середні показники за якими, на перший погляд, значно різняться (отримувати стипендію, продовжити навчання).

Визначення достовірної відмінності між показниками мотивів учіння студентів першого і четвертого курсів ми проводили з використанням t-критерію Стьюдента, що відображено в табл. 2.

Таблиця 2

Результати дослідження відмінностей мотивів учіння студентів I і IV курсів за t-критерієм Стьюдента

Мотиви учіння	Середнє I курс	Середнє 4 курс	t	p
Стати фахівцем	6,62	6,9	3,1	<0,01
Отримати диплом	6,37	6,3	0,3	<0,05
Уникнути покарання і осуду	4,7	4,8	0,3	<0,05
Отримувати стипендію	4,6	5,4	2	<0,05
Інтелектуальне задоволення	5,4	6,1	3	<0,01
Продовження навчання	6,2	4,1	0,8	<0,05

Як видно з табл. 2, статистично достовірною виявилася різниця між студентами першого і четвертого курсів у мотивах учіння стати кваліфікованим спеціалістом та інтелектуальне задоволення. Така динаміка мотивів учіння пов'язана, на нашу думку зі входженням студентів у професію і формуванням професійної компетентності, що забезпечується поступовим збільшенням навчального аудиторного навантаження з дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, зокрема його варіативної частини. Однак, слід зазначити, що обидва мотиви відносяться до групи мотивів детермінованих змістом самої професії, її спрямування. З огляду на це необхідним постає дослідження специфіки мотивів учіння студентів з різним рівнем сформованості професійної компетентності.

Ураховуючи мету нашого дослідження, ми розглядаємо професійну компетентність студентів виключно в розрізі обізнаності у психологічній сфері, що є результатом їх професійної підготовки за додатковою спеціальністю. Окреслене складо зміст *третього етапу дослідження*. Для зазначеного ми скористалися методом експертних оцінок, у ролі яких виступило оцінювання викладачами досягнень студентів з дисциплін варіативної частини

циклу професійної і практичної підготовки (практикум з загальної психології, основи патопсихології, діагностика і основи психокорекції, диференційна психологія, основи психологічного консультування, математичні методи в психології та ін.) під час складання сесій, тобто академічна успішність студентів. Згідно з ECTS, знання студентів можуть бути оцінені в діапазоні 0-100 балів, який ми умовно співвіднесли з трьома рівнями професійної компетентності: перший (90-100 балів, А) – високий рівень, другий (71-89 балів, В, С) – середній рівень, третій (50-70, Е, D) – низький рівень. Результати дослідження професійної компетентності студентів I і IV курсів показали, що більшість студентів з подвійними спеціальностями мають середній рівень професійної компетентності (серед студентів I курсу – 63,3%, серед студентів IV курсу – 68,3%) (рис. 4).

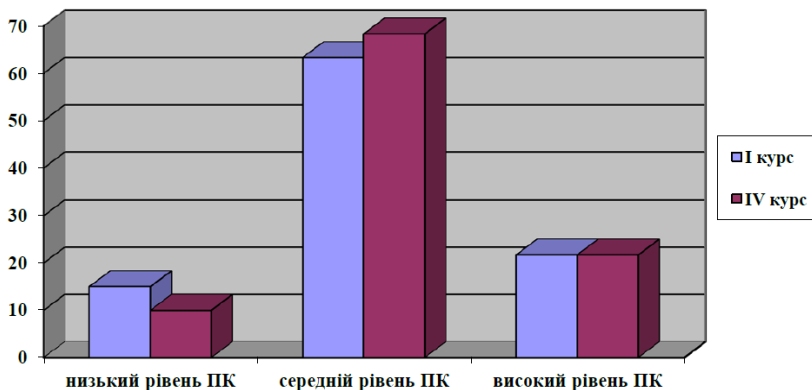

Рис. 4. Розподіл студентів за рівнем сформованості професійної компетентності (ПК).

Розглядаючи професійну компетентність і мотиви учіння у нерозривній єдності, ми виходимо з низки статистично значимих зв'язків між високим рівнем професійної компетентності і мотивами учіння, а саме: мотивом стати кваліфікованим фахівцем (0,7510 при $p=0,0000$), мотивом отримати диплом (0,4444, при $p=0,0000$), мотивом отримувати стипендію (-0,2200, при $p=0,029$).

Отже, можна констатувати, що студенти, які здобувають кваліфікацію практичний психолог як додаткову випробовують складнощі на шляху професійного становлення. Ефективна професіоналізація студентів-майбутніх практичних психологів за таких умов можлива, на нашу думку за професійної

стійкості, що ґрунтується на професійно-детермінованих мотивах учіння і визначає формування професійної компетентності.

Зважаючи на специфіку дослідження, викликану характером вибірки (I і IV курс), доцільним вважаємо емпіричне вивчення структурних компонентів професійної підготовки практичного психолога на інших курсах (II, III, V), що дозволить сформуванню цілісного уявлення проблеми. Окрім цього, подальші розвідки з проблеми дослідження вбачаємо в дослідженні шляхів оптимізації професійної підготовки практичного психолога на додаткових спеціальностях.